

عاشق سے خرد و ناہنجار
 حرمتِ مادر ہی اتنا دوسرے
 رختِ یارش بیفکندہ بر شاگد
 نقدِ سرسبز دلِ منووق نمود
 بقضا خورد دم در بر سوس
 آس دل گرم کہ جان داشت ہنوز
 از زمیں باز جو برخواست نمود
 دید کہ آن دل آغشته سخنوں

نہ بل ان فاعق ہے عصمتِ ننگ
 نیرہ از یاد و دیوانہ ز ننگ
 سپندہ بدریند دل آورد ننگ
 دل مادر بخشش چو ز ننگ
 واندر کے بنبہ شد از ننگ
 اوقت و از غم آل سبب ننگ
 ہے بر آتش ننگ ننگ
 تیرا آستہ بر دل میں آہنگ

آہ دستِ پسر مہ یافت خراش
 داسے پاسے پسر مہ خورد سبک

در مذمت شراب

ابلیس شبے رفت ببالدین جوانے
 گفتا کہ منم مرگ اگر خواہی زنہار
 یا آل پدر پیر خودت را بکشتی زار
 یا خود ز مے ناب نوشی دوسہ ساغر
 ہر زین زمیں ہم جواں بخود و جا داشت
 گفتا نہ بکنم با پدر و خواہم این کار

آرکستہ با وضع ہمیبے سرو بر ما
 باید بکنی تو بکے زمیں نہ خطر
 یا بشکنی از خواہر خوب سپندہ و سر
 تا آنکہ ہوشم ز ہلال کو نظر
 کہ مرگ نقد لرزہ بہ من ہم نہ ما
 لیکن شکے از خویش کنم دفع ضرر ما

ہے دوسرے خورد چو شد خیر زستی ہم خو ہر خورد ز دو ہم کشت پدید را
 اسے کاش شود خشک بن بران خداوند
 زین یہ شتر حفظ کند نور آبش

گفتگویے کار کرد کا فلسفہ

سینیدم کہ فرشتہ نظر کرد	ز رتب جب و سخوت کار کرد
روان کار کردے بیازدو	کہ بس کوتاہ دست این نظر را
بگفت لے گنجور اس سخوت اہمیت	چو نزدیج بختی رنجبر ما
من ازاں رنجبر شتم کہ دیگر	نہ بیستم روسے کبر گنجور را
تو از من زود خواہی من نہ تو زود	چہ منت داشت پدید یک دیگر ما
تو صرف من تمامی بدیہ سیم	منت تب رواں نور بعصر ما
ز من زود ز تو زہ این باں در	کجا باقیست جا عجب و نظر ما
نہ باقی داد این رستم نہ قابل	گردادی و پس دادم کسر ما
بکس چون را نکال چیزے بچشند	چہ کبر است این خداوندان زرد ما
	چرا بریک دگر منت گزاردند
	چو محسبان اند مردم پدید کرد ما

تعارف

یارب این عادت چہ می باشد کہ اہل ملک ما
 گاہ بیرون رفتن از مجلس زور رم می کنند
 جلہ بنشینند یا ہم خوب و بر خیزند خوش
 چوں بر پیش در رسند از یکدگر رم می کنند
 ہچنان در موقع وارد شدن بر مجلس
 کہ ز پیش روی گاہ از پشت سر رم می کنند
 بر زباں آرد بسم اللہ بسم اللہ را
 گوئی حاجن دیدہ یا از جانور رم می کنند
 اینکہ وقت رفت و آمد بود اما این گروہ
 در نشستن نیز یک نوع دیگر رم می کنند
 آن یکے چوں می نشینند آن یکے در می جمد
 تا دو نوبت گاہ کم گاہ بیشتر رم می کنند
 فرضاً اندر مجلس گروہ نفر بنشینند
 چوں یکے وارد شود ہر وہ نفر رم می کنند
 گوئی اندر صفو مجلس فسر بنشانند
 چوں یکے پاس ہند روسے فسر رم می کنند
 نام این رم را نادانان ادب بہناوہ اند

بیشتر از صاحبان رسم و زورم می گفتند
از براس به نجر دم مطلقاً منقول نیست
تا تو انهد از براس گنجورم می کنند

قوی و ضعیف

تخته شنیدم که بوالعلاء به سمرقند
در مرض موت با جازو دستور
خواجہ پوں آن مرغ کشید و میرزا
گفت بطیر از چه شیر شریزه نگشتی
لحم نه خورد و ذوات لخم نیاز دارد
خادکی جو جسم پاپه حضرت او هر دو
اشک تحسیر هر دو دیده به پیشرو
تا نه تواند گشت بخون کشد و خورد
مرگ براس ضعیف امر طبیعی است
هر قوی اول ضعیف گشت سپس مرز

میرزا ابوالحسن خاں مروغی

النسائیت

اگر دیده بے نور دیده بود
چو خوب بے خرد نیست مردم که
هم این آدی بی خرد آدی است
تو چونت به بیدانشی خرمی است

خوب ما پرانش شناسد خرد
ترا ہم نرینہ سنی مودن است
نیاز اور برانش ندر می ساز
بیشی خود کا پنجہ داری کمی است
جانا کی نہ در منہ روزگار
چو مردم منم خود مرا خاتمی است
نگین خرد نیست در شست تو
سیلہ نیست چون چوت جی است
تو دنی صفت با کسی بار باش
کہ با اہل دانش در اندر می است

بود تا اجراءات نقص وجود

بدان دم رسد کا نہ رو مر ہی است

عزم و ہمت

خوش آن کش بر آسودگی را ہے نیست
ذہر مشکلی پیچ پر داسے نیست
ارمان آیت را در چشم عزم
انہیرا کہ در وقتت را سے نیست
اگر با سے ہمت بود مرد را
سراسر جہاں ہے یک پاسے نیست
فرانخ است گیتی زہر سو کہ تو
نگوئی پے جنبہ شہم جانے نیست
نہ کہ فرط را مشیں نشینی کہ پاسے
روانم بر این نہ رفت پھنا سے نیست
بریں ویرہ نہ بن گیتی محیط
جہاں کو سی ایندو این جان تست
ز امکان سپر تو نکلے در اوست
ستہ این پہن گیتی کے کا رگاہ
پرندے ہر شہ با یاد آراستن

جز از ترم جاننا سے الاسے نیست
کہ دانش کراں و پندیرا سے نیست
مکال را بن اربیح پیدا سے نیست
نشستہ ہر شہ جز تو جو لاسے نیست
کہ جز تو برو چہرہ آرا سے نیست

تو ہر نقشِ زیبا کہ بسنی بیابغ
 بہ پیشِ دراست آفرینندگی
 یہاں چشمِ بیباک گیتی توئی
 از آنی تو بیکہ بچوں چشمِ کور
 جز از کارِ جینشس نیفرایدست
 فردق کہ در نامہ دار و کسروغ
 جہان بے فروغ نسر دمنذیت

جز از خلق آن چشمِ بیباک نیست
 کہ بے دیدہ خود نقشِ زیباک نیست
 جب کت گہر روشنی نہ اسے نیست
 کہ سادہ دولت ہمت اقول نیست
 جز از ہینشت کا ہینرناک نیست
 بریں نامہ نازندہ بے جا کے نیست
 جز از ہینر خاد و خاد اسے نیست

خود جزبے کے نوز ہمیش فراسے
 کہ ہمت کشد سوے بالائے نیست

عزتِ نفس

بہ آنم کہ دست از جہاں باز دارم
 مرا پردہ غفلت از دیدہ یک دم
 چہ بندم بدان نعمت شوم دل
 مرا بیچ گل نشکند پیش خاطر

جہاں با جہاں جوے غافل گزارم
 کہ فتنہ نراں پس تنہم ندارم
 کہ از کشتہ اش پشتمہ با بر لشارم
 جز از خاد کز خسہ پاسے بر آرم

زگر دیوں ہمہ رنج نہ ای کشیدن
 اذناں بہ کہ نزدیک دونماں گزارم

مخمس در جنگ بین المللی

آمد می و بهمن سخن اینست بایجاز روزی است که گل بکنند نامیہ عزرا
برماندیش غنچه و بهمن می نکتد باز ہر مرغ بصرای دگر پیسہ پروا

اس مرغ رواں ہم تو خود این خانہ بیروان

ایں خانہ بیروانہ باغ دگر سے شیر و در راہ ہواں باغ نوراہی بر سر رو
کش بہرہ برد ہم خورد ہم بخار نہ پر تو باشد کہ پنچشند ترا پتہ سے از نو
واں ساقی خوشبید رخسہ گرد و دستانہ

در آئینہ جام رخ جسم بنگار و در جام جسم میں خون سیا و دین و
س آب کہ چون آتش زردشت بیاد واں مانیہ جامہ کجاست کتاد
یعنی کہ منہ و من زردشت کجاست

کو دین ہری کپتہ زردشت ستاند در آب چو آتش اثر نیک نہ اند
ز آنت کہ این آب بہ پستی کجاند زمین پیش تو گوی پچم پستی برساند
کام روز سپید ہم ازین دہر سبک تاز

از جہر چو نشانے بجز از جام نہ اند یا جام بسازم کہ سر انجام نہ اند
ہر چند نہ مرداں بجز از نام نہ اند در خاطر ماجز طلب کام نہ اند
یا کام تو پس آتش ختم بہ تن اند

گر بار دگر طرح سے انجام بیام در ترک سے سرخ و لب عالم شنایم
امر زبده باد کہ بے بادہ خساریم سن بندہ کہ چوں ذرہ نہ در جزو حسابیم

خوشید کعبت وارم و شہر مندہ ز ابراز

بر کشور ما تیرگی آورده چنان دست کامروز رہ ہو رہ بسیار بجاں است
اسے باغ شہاں کت قدم فاو خساں آغاز چنان عالی انجام چسپس پست

ایں سحر چنان عاقت ازاں کوکب عجاز

مانا خلفا نسیم از آن تیرہ نشانیم از راستی اینک کجی خیرہ نشانیم
خوش چو زند دل کہ دگر جاں بقتلیم ناچار جہاں آتش باید بنشانیم

جاں باز نیاروشد جز مرد سر نشراز

اسے تازہ گہرا کہ دریں کان جہانید چون غنچہ بدیاں پردہ آئندہ نہانید
چوں از پے پا پے بر این خاک نشانید این تیرگی از دورہ ما برستانید

آں نوز بگو سید کہ بود است در آغاز

چوں آتش بے نور ز شستی منش عاقت شد اہر منی و دوش در چشم ہنر است
باہر شمع گرا زین ظلمت شب کا است آں برق شہابی ز سماء ہنر است

ہاں پند بگیرید ز بشنیدن این را نہ

زاں پس کہ نمازہ بجاں بیج اثر ما در خاک شود پے فکن خلق سہرا
سراج سہرا گر در دین خاک در ما ز نہا نگیرید ز ما جز ہنر ما

باقی ہمہ عفریت فنا را بود انباز

تضمین دیتا ویب پشاور می

ز ساقی کہ لب پیش دارد مرا
 شکر خواستم کہ لب آرد مرا
 کے بائے آغشته شیریں شکر
 چو آن نظم استاد صافی گھر
 سخن سنج وانا ادیب سترگ
 کہ پشاور از نام ہے شد بزرگ
 نے شفت بہا پھریں طب
 ہی خواند با من از آن شتہ لب
 بہر جا کہ ویرانہ بیستی تباب
 بیاموز توے لب ترقاب
 تنہدیم من گوش من کام شد
 شدم مست چونانکہ دریائے ک
 بر دم سر و تاج جمشید را
 سب آوزنک دیدم مخرج بلند
 تو گفتی کہ خورشید شخت است شنا
 زمینی منش دست بروم بہ تخت
 کے گوہر از تاج روشن بریز
 چو بگر فتم این بیت ہم برائے
 ہر آن کو ز دانش برد تو شہر
 جہانے است بنشستہ در گوشہ

ہفتاے حمید علی کمالی صفہائی

جشن فردوسی

جہاں بڑا نشاط است و شاد می پوش
 بو پڑہ کہ این جشن ملی بود
 گر این جشن را ریشہ خواہی سخت
 بو تفتی کہ ایرانیان را زیاد
 یکے مرد گویندہ آورد طوس
 حکیم و دل آگاہ بنجیدہ گو
 بلطف معانی و گفتار لغز
 پئے نظم گفتن چو آغزا کرد
 پر از راس و مردی سخناے او
 نہ گفت تو آئیں بجائے نشست
 سخن ہر چہ بود از نیاگان ما
 ز طرزہاں نہاری و بسط خال
 ز انساںہاے غریب و شگفت
 ز گفتار و کردار متروک و خواہ
 نشاید سخن گوے ماند خموش
 سزد ہر چہ از آن ستائش بود
 بگویم کہ چون سزد و از چہ دست
 تہ خواست گردیدن ارج و نژاد
 کہ آراستہ ہے سخن چون عروس
 خجل آب حسیوان بر طبع او
 جہاں را بطیب گل آگندہ مغز
 ز فردوس گفستی درے باز کرد
 سخن جا سہ بہر بہ بالاسے او
 کہ کس را بدراں جاو گریست درت
 ز مردان جنگی و نشانان ما
 ز داد و دہش ہوا آئین پاک
 کہ اں پند و انار تو اند گریست
 کہ اکنوں بدراں باکنیم استخار

بیاد و در نظم یکسر کشید
 بیسی سال بروند آن کار تیغ
 پستریچ آن گفتا کرد یاد
 ز فردوسی اکنون بجستی سخن
 کنوں جشن سال هزاره است

بدل داد ایرانیاں را آسید
 به عشق وطن نہ باسید گنج
 بدان نام بیون شہنا سہ داد
 بانو است ہرگز نہ کرد کمن
 ہمہ ملک سر گرم کار وے است

الہی سخن گوئے امانے طوس
 خطا گفتہ میں گفت نہ چوں منی است
 تو آن پر منر مرد گویندہ ای
 قتلہ گیر تا جملہ گویندگان
 گرت شاہ محسود دن رنجہ کرد
 ازاں عہد و تاج بعبہ از ہزار
 ابا آہنیں عزم و داسے توی
 کہ تاج و تلمیں بالدا نام او
 از آن پس کہ ایراں پر از قبتہ بود
 فراواں بہر جا بد آشتنگی
 بجنش زہر گوشہ گردن کشت
 بعزم توی کاہ کردہ راست
 ہم کالہ ہازہ گرتے نظام

زمانہ برگ تو داد فیوس
 کہ ذی تو ہی مرگ را راہ نیست
 کہنا پارسی ہست تو زندہ ای
 بخیل تو آسید چوں بندگان
 نہ کردار اول ترا گشت سرہ
 پاریاں بیادیکے شہر پاد
 شہنشاہ بیدار دل پس لوی
 ستارہ سنجوید مگر کام او
 ز ناہمی ہر طرف رخت بود
 نفس با گرفت ز دل تفنگی
 بجز در خرابی نہ بد گوشہ
 بکو بید ہر سر کزاں فستہ خاست
 بروں خود سری شد ز ایراں تمام

برفت از بے سود بازاری خویش
 بفرش ہمہ ملک آرام سب
 سخت آنچه بایستہ بد برگزید
 جو انان شایستہ زین مزدوم
 کہ بے علم مردم نذر اندر سنگ
 کہ ساسے دو بانہ اندر نظام
 جو اسنے کہ پادشہ بریدے ترند
 سپس کام از عاقلش اندر است
 مرا میں تخم کا نشانہ تک شہر یار

سرافگند ہر کس پے کار خویش
 جو اینگونه ہر تو سے رام شد
 بہست و بے بندی ہر کار وید
 پے اخذ تعلیم و ببط علوم
 فرستاد آنجا پایے فرنگ
 بفرمود ایرانیان را متسام
 ازین واسے شاہانہ شد زور مند
 کنیز بزر را گاہ افشاندن است
 کے باش تا میود آرد بہبار

ہر آن جا کہ ویراں بود آباد کرد
 بگویند سازند طرز صواب
 کہ جب ان کند کار شہ باز شاہ
 بقتق تو و میل شہ بگردید
 ہم از جشن تو قلب خود شاد کرد
 کمالی ہیں گفت تا استوار

بنا ہاے زریبا بس ایجا کرد
 بفرمود تا خانہ اسے خراب
 بطل ترا خواست آرام گاہ
 چو میل شہنشاہ ملت برید
 بزر اندر آن کار امزد کرد
 کنوں از پس تو بساے ہزار

بوسے تو خواہد کہ وہ جوید سے

جو میٹر ہے لفتہ رو پویر سے

خوانند بہار مہر گال را

اے غنم جبرید اے کہ خود را
از عصارہ نجستہ می شمار ہی
انصاف بدو کہ گویت تا
از عدل جوئے خبر ندای
در ما بقتدیم و حمد وسطی
ہرگز نہ بد این سیاہ کاری
آں کہ بعنف یا بجد
گر عسر میں نمط گداری
بجست کہ و کنی جہاں را

بر خود ز تمدن ارچہ نام
بگذاشتہ بصدنھا و حال
دانا ہمہ دانند اینکہ دای
در آں تو نہادہ بہر حال
چوں ساتی خوب رو کہ جانی
پرکت بودش ز نہ ہرقتال
انشد کہ بجا دوی مسامی
گنبار نکو و زشت افعال
زین را و کشتی تو کے غماں را

گرچہ بقرون پیش دانم
ایں فتنہ و شور و بر بشر بود
آخونہ ز سادگی در آنہم
کہ پر تو ہر دوے بس نمود
اں ہر گرفتہ ترک عالم
دین طرفہ کہ نالے است خوشنود
وہ دل شکافدم ازین غم
کایں عہد گرفتہ اند مسود

خوانند بہار مہر گال را

یک وادی ہولناک غدار
کش تغذیہ میشتش بجز خون
بانام حقوق و عدل جبار
آماستہ برنگ و انسون

چوں شاہد دل کشش بازار در جلوه بیاد می آبی چوں
اے کاش که پرده می شد از کار تا چند زنی تو نفس وادوں

بوشی بکجه رنگ آسماں را

اے ہیئت اجتماعی آوخ که تو است چه داغ بر جگر با
آغشته بخون دیده با رخ سازی پس از پیله پرده با
یہ کاریکونہ را سے فرسخ در تو نگرند با بصیرت با
برگفت منت چونیت پاسخ و لب شکنیم این گهر با

پس خوب به بندیم زباں را

هر چند ز کبیر بر کشتی سر و اسرار جہاں ہمہ سز بکوئی
دشمن بتومن شوم خروں تر تاراه بدین ظسریق پویی
نہ من کہ ہزار ہا ہنسر و در خصم اند ترا ازین و در وئی
این چشم و تلیز ہا ہر فتر آرد و نمی توان کہ شولی

و انیست کہ نیت مرہم آل را

گر نیک بخویش بگری ہاں بانسکہ عقیق و دایے و شن
بسنی ز تمدن درخشاں و ادھی تو چسہ لکہ با بد امن
وحشی منشی گزیں کہ چنداں غم نیستش از ہر ہنگامی من
با این رخ خوب و لعل خنداں پس خوں کہ گرفتہ بگردن

ز آشوب بہل دے زماں را

اے مرغ اگر چہ امی خوش آواز دین لغتہ ترا ہر بند خسر

جز طبع کمالی سخن ساز
 کاں نفع تمیز نہ ہر از غم
 با تو نمود کے ہم آواز
 یہودہ مکن بروں سر از پر
 بلزار نہ سر ہوا سے پرواز
 کایں راہ مخوف ہست دیگر
 رسم کہ بینی اشیاں را
 ز این نغمہ بقہر گراں پند
 حلقوم ترا بہ تیغ فولاد
 ز می مہر و سوسے وفا گر آیند
 از سر بہ نمنہ رسم بیداد
 پیرانہ بہ پند لب کشا پند
 چوں مرد کن بطفل تو زاد
 مشہور کہ غم نغمہ فر آیند
 از این سخنان سست پیاد
 پوشند بخار پر نیال را
 تو سے ہری بکنہ گیتی
 ز اسرار وجود و چہر چہ خوانی
 طفلے کہ کند ہر سوز تانی
 دانہ چہ رموز آسمانی
 در سیر بشر بلک دینی
 این کش مکش است جاودانی
 بانگائے حیات آری
 رمزے است نہاں کہ تو ندانی
 زین منکر عبت مکا دجاں را

پچکامہ وطنی

اے کشور بچم زیناں گشتہ خراب
 گویند اہل منکر کہ اصلاح حال تو
 کا باوی تو کس بتواں پندے بخواپ
 شاید ویک نیست طریقے جز انقلاب

من نیز پنهانی که ازین خون پیچ رفته
 باشند گان کشور سیروس و دارپوش
 اخلاقی فاسد از همه سوسکه موزن
 گیتی بد پیشته و با چنان زجسل
 نا از زمانه پسند گیمیم اگر نسر
 این کهنگی برگ کشماں علی القیصر
 تا خود چه اختیاری نمانی بر لے خود
 ترسم که سر ز خواب بر آیم آن زمان
 پنجاه بار گردش گردوں بمن گذر
 کتاخر سیاہ بختی ناسکے سر آیدے
 پس آسماں و حیل نباشد بجانا
 بر تخم کال کشته همان نیز بدیم
 خفتیم اوراد بر میزند و پیکر ال
 بافتن خوار و جاہل و بیکارہ آل کنند
 چہ مرد و وار میاں بند اگر حیات
 ہاں را کہ مرود درد وطن میت گویمیر
 اصلاح کن شخت خود را ز عیب پس
 کوتاہ کن کمالی و لب از سخن ببند
 کوراں نشسته اند بزم اندر و چہ سود

در عرق مردمان تو نتوان نمود یاب
 افسردند فاسد از شیخ تا شباب
 چون تشنه است طالب اصلی در آب
 در خواب غفلتیم بگیمیم از اں حساب
 خود را چنو عوض نمایم ہشتاب
 مرگے چنان گریز نباشد پیچ باب
 من گفتم آنچه بود و نمودم در خواب
 کہ جانب دگر زده سر باشد آفتاب
 کرد و زمین شنید گویا کہ غتاب
 بود سبب کرد و ندارد مہیکے جواب
 راحت اگر بریم بگیتی دگر خداب
 بیرون بمانیاید از بیضہ غراب
 دین طرفہ تر کہ سیح نداید بظنراب
 مردان کار کاں بنمایند بار و آب
 خواہی دیا گذار و لیر اندر رکاب
 زان کش بفرزاسے و خرد میت و بتاب
 اصلاح ملک نواہ شوی تا کہ کامیاب
 وز جہرہ حقایق خویش کشش نقاب
 آید اگر کشاہ مقصود بے حجاب

ویرانی ایران

چند باید نشست و بود بنگب س
 ده که غمگین ز حد گذشت و سبوی
 کشور سیروس گشته لمحه چیت
 ریخت پنجاک آبروے خانه کسری
 یک ده آباد در کنار خسرو زیت
 رخت تباراج مرز و بوم کشادری
 باشد اگر دل نمی بکاخ زراندو
 ملک حراب این چنینی ما و کنگفتا
 از پئے امید یک دور روز و زادت
 تا که به بینی همه دلیس به تهمت
 آخر ازین حزب و دسته های سیاسی
 بهره چه بردیم ما ملک چه دیدہ است
 ملتے اکنون به تیره سختی ما نیست
 بیشتر از آن کہ این اساس بخوار
 باید ازین دسته بایکے کبشاید
 گیر و از آن پس بدست دولت ماند
 عمده کند کار با سے ملک و نگرود

دید بویرانی و خسروانی ایران
 بیشتر از این نگاه کردن نمودن
 فاسد و جاہل بفرود و مفرط نادان
 رفت بباد افستار جنگه سامان
 گر تو به بینی درست تالیب عمان
 زوا اثر سے نیست غیر کلبه ویران
 گر تو به بینی سپاہ خانہ دہقان
 دست نواریم بازمانہ سر آں
 چشم جو چشم از خدا و ز وجوداں
 تا تگر می جملہ حیرہ دست بہ بہتان
 کہ پس ہم می ننند پاسکے ہمیداں
 غیر نفاق و علفاں ہاں بسما ہاں
 گر تو به بینی در آسشکار و بہ پنہاں
 ہستی ما پر کند ز بیخ و ز بنیال
 دست دگر دستہ را بکوہ و تندان
 در ہمہ ملک بے معاوض تو ماں
 از ششم و قح عمر و زید پریشاں

یہ باید کہ داد و دوسے آگاہ
 از پے اصطلح کار آختہ شمشیر
 ہر پہانی ملک برزود و داناں
 کنش نتوان دست یابد آجد سوہن
 کاں نشود وقت کار پہنچ ہر سال
 تا بر ماند مرا این سفید ز طوفان
 باش کمانی صبور زانکہ نباشد
 در دسے در روزگار تا شد و درماں

آفتابے بیع الزماں خراسانی

ایران دیروز - ایران مندر

از چیت کہ این ابر تیرہ خاست؟
 این ابر نشانندہ و در د و م
 و این تیرگی ہمہ سراز کچست؟
 آو خ تہد انم کہ از چہ خاست؟
 این بارش آن ابر دیو ساست
 آن پہنہ روشن سپہ چراست؟
 آن منترہ یزدان چو اہکاست؟
 در گلہ سپہ گرگ در چراست؟
 یاد ہمہ بر خاک نفل و قیسر
 پہنہ ساسے جاں و انتاوشنی
 می تاقت از اونسر ایزدی
 افتادہ شہان شکستہ دل

سب ما یہ بصد خرقی شمریں
 گوئی کہ بیزواں شدہ است پیر
 ایراکہ بدویانستہ نطفہ
 خواہد کہ ز گیتی بردن سر و رخ
 یازیدہ چرا دیوزشت دست
 پذیرفتہ چہ پیش دیو نیست
 یزداں اگر کش نیستے ایسر
 تابندہ رو پارو سے چیت؟
 گر چہ شہر آورد بازے
 ہر نقش کہ کردایں بکارگر
 فردا است کہ سر با پا خوش است
 پاشیدہ بہر ملک خاک خوں
 و آں را کہ ز فرماں بیافت سر
 شوید ز جہاں یاز نقش کفر
 زانکہ کہ فردا یافت نور ہر
 و شرد کہ پذیرفت دین حق
 آں پاک ہمیں کہ شے او
 اس پر تو گفتار احمد می
 مانہ جہاں تا فرغ دین

آزادہ بصد پنج ہمت است
 دین تیرگی از دیو تیرہ ز است
 شاد است و بہا ز می ہر نغمات
 کہ دیو ہمہ تیرگی سزا است
 یزداں کہ امروز یاد شاست
 فرمائش اگر بر جہاں و است
 امرین اگر بر جہاں کیا است
 تار یک چہ توطر است یا است؟
 بکلب کہ گیتی نہ دیر پا است
 ناپا سے تراز نقش سینما است
 ایراں کہ نشستن کہ بلا است
 برگرفت ز ہر شہ ہزار و سار است
 در ویدہ بششیر چوں گیا است
 این ملک بر آمد کہ ستا است
 اس مرز پرستندہ خدا است
 ز انجس کہ بد و فخر انبیا است
 آئینہ رخسار کبریا است
 زمی دین خداوند ہمتا است
 پیوستہ مرا میں ملک باقا است

در کشتی این ملک ناخت است
 در نیم جہاں بر شاہ لہواست
 گر پیش تو بے مایہ کہ بہا است
 مرزے کہ نہ در شے نشان است
 آمار نورد گیش پاجب است
 در بارگہ تیسفوں بیاست
 بر مرد می و کند آوری گواست
 بالاسے فلک سپیش و دواست
 این مایہ اثر در جہاں گواست
 کہ شہید کہ ہاں نوبت شہاست
 دانندہ آل نغز آسیاست
 کوشش ز شہا و از ملک شہاست
 در پوزہ گرمورد در شہاست
 کاپیں بر رسم و رہ مرد پاراست
 زشت آنکہ نہ بر میرت نیاست
 گر عزت ایرانیاں ہواست
 ایراست کہ گنہاد او ہباست
 آگندہ سر از دیو و کیمسیاست
 بگرہ سخن از دیوتاں ہواست

زودا کہ ہماں تیغ آتشیں
 دیرے نہ کہ آن کاویاں درفش
 نوبادہ ایراں بود بزرگ
 در کند جہاں اسے شگفت نیست
 این ملت آزادہ را ہسنوز
 آن طاق بگردوں کشیدہ سر
 داں کار کہ نغز بے ستوں
 ویرانہ استخر ہیں کہ نور
 بزیمہ گیتی شدہ است چیسہ
 اسے تازہ جوانان پاک دل
 شہایت بے آسیا کہ خون
 کوشید و نو آہیں کنسید ملک
 مرغے کہ نہ کوشد بسال ہر
 دار پیر زباں راست ہچو دل
 یاساے نیاگاں کنسید نو
 ہر سید بگفتار و یو ہوش
 کہ دانش پانند گنت نیست
 آن دیو بد آموز چرب گو
 ناسادہ دل و دیو بد گسر

کائنات بنجاک اندریں فرو
 با آن همه برگ نوا که هست
 بنشسته یزداں چرخسین
 ست کے روز خوش و لیک
 نیز یہ کہ با آن کشیدہ تیغ
 ہموارہ بود حصم زندگی
 برندہ رنج است و رنج وہ
 ایم برآں با مرد خوش
 در ملک چو ایک جہاں گہ است
 بس مرد فقیر آگہ بس نوا است
 آنرا کہ چناں بیغ و لکنا است
 در کامیے ترہ اثر وہا است
 کہ تابش او نہایت ہوا است
 پیوستہ ابا مرگ آستنا است
 کا ہندہ جان است جانفزا است
 کہ خاطر مایہ سردگی نہا است

باید کہ بآیندہ ما و تو
 ایں کڑھی کشور کنیم راست

کوشش

کہ خواہد بہر گیتی شود سرفراز
 بہ ہم اندر از پہنہ جنگ نیست
 چشم اندرون مرغ آرا پیش
 اگر آیش سنگ خارہ بہ پیش
 جہاں را بشاومی نگوید سپاس
 سوسے ہو شدہ چرخ نار و نماز
 چو پیش آیش کار و تنگ نیست
 بجان و بدل خواستار آیش
 کہ بد تا پیش رخ زارمان خویش
 نسا زو و گر گونہ آہنگ را
 ز بخت بدش نیست در دل ہراس

به پیش بلا کس چیز سخت نه
 بود مرد داند بخت آفرین
 بکوشش گرانمایه را بترست
 چون بکوشید بنگام کار
 جان کش ز گیتی بر آورده کرد
 چون کوشش کند مرد سنجیده لے
 ز گیتی بر آید ز سادہ سپهر
 بخورد شید ز شگفت اگر یافت ست
 بکوشش تو او یافتن هر چه هست

نه خود یاد می خواهد از بخت نه
 نه با کس جهان مهر دارد نه کین،
 جهان را به نزدیک او چاکر است
 بسا خوار مردا که شد شمسریا
 نیاز آورده پیش کوشنده مرد
 بر ذمی و دوشش گردون گریے
 فوذاں شود نامش مانند مهر

میرزا علی اکبر خاں دیخدا

اشعار حکمتی

در سلوکم گفت پنہاں عارف و دستہ ای
 نقد سالک نیست جز تیار قلب خستہ ای
 در گلستانِ جهان گفتم چه باشد سود گفت
 در بہارِ عمر از بارِ حقایق دستہ ای

از پریشان گوهران آسماں پر سپیدش
 گفت با عقدے از گلوے موٹاں گبستہ ای
 گفتم این کیواں بیام چرخ ہر شب چیت گفت
 دیدہ بانے برہ صد گاہ عمل ہنستہ ای
 گفتم اندر سینہ با این تو وہ دل نام چیت
 گفت اسرار نہانی قسمت ہر بستہ ای
 روشنی در کار بینی گفتش فرمود نے
 غیر برقی ذرا صطکات فکر وانا بستہ ای
 جہہ بکشا کرد کشاد و بست عالم بس مرا
 جہہ بکشا وہ ای برابر وے پوستہ ای
 دل مکن بر پاکی و امان عفت راجہ پاک
 گر ثبعت ناسزاگی گفت ناشایستہ ای
 گوہر غم نیست جز در بحر طوفان زابے عشق
 کیفیت از ما اے حریفان دست از جاں شستہ ای

قطعہ وطنی بسک جدید

اے مرغ مہر چو این شب تار ^(۱) بگذشت ز سر سپاہ کاری

وز نغمه روح بخش اسرار رفت از سر تنشکای خماری
 بکشود گره ز زلف زده تار محسوس بر نیلگون غامری
 یزدان بکمال شد نمودار و اهریمن زشت خو صاری
 یاد آرزو شمع مرده یاد آرد

(۲)

اے مونس یوسف اندر من بند تعبیر عیاں چه شد ترا خواب
 دل پر ز شفت لب از شکر خند محسوس عدد و بکام اصحاب
 رفتی بر یار خویش و پیوند آزاد ترا از نسیم و مهتاب
 زانکه همه شام با تو یک چن در آرزو سے اتصال اجاب
 نخست بسحر شمرده یاد آرد

(۳)

چوں باغ شود و دوباره خرم، اے طبل مستند مسکین
 در نیل و سودی و سپر غم آفاق نگار خسانه چین
 گل سرخ و برخ عرق ز شبنم تو داده ز کف قرار و تکلیف
 ز آن گل پیش رس که در غم ناداده بنور شوق تشکین
 از سردی دی نسرده یاد آرد

(۴)

اے ہمرہ تیم پور عمراں بگذشت چو این سین محدود
 و آن شاہد نغمہ بزم عمراں بنمود چو دغدغہ خویش مشہود

وز ترنج زو چو شد بکپواں ، صبح شمس غم سپرد و عود
 زانکو بگشاه قوم نادان در حسرت نشی ارض موعود
 در بادیه جان سپرده یاد آید

(۵)

پس گشت ز نو زمانه آباد ، اے کو دک دورہ طمانی
 در طاعت بندگان خود شاد ، بگرفت ز سر خدا خدائی
 نہ رسد ارمینہ اسم شاد ، گل بست ہان تراڈہ عالی
 زبکس کہ نہ نوک بیخ جلا ، ما خود بجرم حق ستائی
 پایند وصل خود و یاد آید

پیرزال از خانماں دور

بنو زرم بگرد و ازین ہول حال ، چو یاد آیدم حال آن پیرزال
 کہ میرفت و میگفت پیر ازہاں ، رہودہ زکف ظالمش خانماں
 بچشم تو این خانہ سنگ است و ، مرا قصر فردوس و مانع بہشت
 چہ از زود بہ پیش تو گشت سیم ، مرا خویش رہیونند و یاد و ندیم
 بندشت انماں باشدم صد ہزار ، بول از زمان پد زیاد گار
 نہ بینم کہ اندر نظر تا درم ، بہر گوشہ صد رفت ما درم
 کتم زخمت آزاں عین من شیرہ ، کہ با ہم درین خانہ بگذاشت زخمت

در این خانه ام بود ساز و سرور ،
ز دیگر سراچوں کسٹم ساز گور ،

پروین خانم عثمائی طهرانی تقلب مجروح

دی کوو کے بدامن مادر گریت زار
کیز کووکان کوے بمن کس نظر نداشت
هفله مرا ز پہلوی خود بنے گستاہ راند
آں تیر طعنہ زخم کم از میشت نداشت
اطفال را بصحبت من از چه میل نیست
کووک مگر نبود کسے کو پرو نداشت
دی روز در میانه بادی ز کووکان
آں شاه شد کہ جامه خفقاں بہر نداشت
من در خیال موزہ بے اشک ریختم
ایں اشک آرزو ز چشم ہرگز نداشت
جز من میان این گل و باداں کسے نبود

آخر تفاوت سن و طفلان شہر چہیت
 کو موزہ اسے بپاے دکلا ہر بسر نہداشت
 آئین کو دکی رو و رسم دگر نہداشت
 ہرگز درون مطبخ ماہیزے نہداشت
 دین شمع روشنائی اندیں بیشتر نہداشت
 ہنگایگان ماہر و مرغ می خوردند
 کس جز من و تو قوت زخوں جگر نہداشت
 بر وصلہ باسے پیر بنم خندہ می کنند
 دینار و درجے پر دین مگر نہداشت
 خندہ پر گفت آل کہ بفقہ تو طعن زد
 از داندہ ہاے گو ہر اشکت خب نہداشت
 از زندگانی پدر خود سپرس از آنکہ
 چیزے بغیر تیشہ و بیل و بسر نہداشت
 این بود یا سے کہ نہ بصد خون دل خرید
 نقش گہ آستین دگے آستر نہداشت
 بس رنج برد و کس نہ شمر دشن بہ چاکس
 گنام زلیست زانکہ وہ و سیم و زہ نہداشت
 طفل فتنیہ را ہوس دآر زو خطاست
 شاخے کہ از تگرگ نگوں گشت بر نہداشت

ساج روزگار ورین پین کارگاہ ،
از بہر ما قماشے ازین خوب تر نہ داشت

اندر زمانے حکمتی

چہ خواب میکنی اے دوست وقت بیداری ست
 بوش باش کہ کار جہاں سپہ کاری ست
 پات رشتہ فکند ست روزگار سوز ،
 نہ آگئی تو کہ این رشتہ گرفتاری ست
 بہر گری مردمی آموزی و نمبہ دانی ،
 کہ گریگ را ز ازل پیشہ مردم آزادی ست
 نہفتہ پس این لاجورد گوں نیمہ ،
 ہزار شعبہ ہ بازی ہزار عیاری ست
 سلام دیو گیسو و متاع دزد و مخواہ ،
 چرا کہ دوستی دشمنان نہ کاری ست
 بر آں مریض کہ پسند طبیب نپذیرد
 سزائش تاب و تب روزگار بیماری ست
 چشم عقل ببین بر تو حقیقت را ،
 گوے نور و بجلی فوں و طراوی ست

اگر کہ در دل شب خون نمی کند گردوں
 بجاہ صبح چرا کوه و دشت گناری ست
 بچاکی نہ توں رستن از کند تقضا ،
 بنگ گرسند مشتاق گاد پرواری ست
 برار دست نکستی کہ جاسش تلخی است
 پوش روسے ز آسینہ کہ نگاری ست
 سپردہ دل منستون خود بہ عشقے ،
 کہ ہر چہ دور دل و از تو ہست بیزاری ست
 بخیر و بار گران زمانہ چند کشتی ،
 ترا چہ مزد پیاداش این گردنباری ست
 فرشتہ زان سبب از کید دیوبے خبر است
 کہ اقتضائے دل پاک پاک نگاری ست
 بلند شاخہ این بوسمان روح افزا
 اگر نہ پیوہ تھی شد ز پست دیواری ست
 تو سر و تن خویشی چراستی محکوم ،
 تحمل ستم ناکساں ز ناچاری ست
 در آن دیار کہ دار و کئی دینہ شکلی ہست
 اگر مرینس ہمیسہ وز بے پرستاری ست
 برو کہ منکرت این سو دگر معاملہ نیست

متاع او، مسہ از بہر گرم بازا ہی ست
 نہ زہر شہد ز کج راستی طلب کردن
 حدیث دیدن خورد سشید در شب تاری ست
 گلشن بہو کہ نہ شغلش غیب گل چینی ست
 غمکش مخور کہ نہ کاریش غیب خوشخواہی ست
 کہ ام شمع کہ ایمن ز باہ صبح کہیت
 کہ ام نقطہ کہ بیسرون خط پر کاہی ست
 نہ ہر کسے کہ میاں بست و مرد میدان شد
 بلندی اسے پرک از بلند بقداہی ست
 ہراں صفت کہ تو ہستی و ہند پا داشت
 سزا سے کار در آخر ہماں سزا واری ست
 عمارت تو شدہ است این چنین اب لیک
 بنخانہ دگر اں پیشہ تو معاری ست
 بہل کہ خاقیت کار سرنگونت کنند
 بلند ہی کہ سرا انجام آں نگوناری ست
 ز غلطی کہ جفا کردن است آئینش ، ،
 ترا چکو نہ امید عنایت و پارہی ست

آئین آئینہ

وقت سحر آئینہ کے گفت شانہ اسے
 کائن فلک پہ کجرو دگیتی چہ تند غوست
 ماد ازمانہ رنج کشش دتیشہ روز کرد
 خرم کسے کہ بچو تو اش طالعے نکوست
 ہرگز تو بار زحمت مردم نمیکشی
 ماشانہ می کشیم ہر جا کہ تار موسست
 از تیرگی و پینج خصم راہ ہاے ما
 در تاب و حلقہ و سر ہر زلف گفت گوست
 بااں کہ ما جفاے بتاں بیشتر بریم
 شتاق روے تو است ہر آنکس کہ خوبوست
 گفتا ہر آں کہ عیب کسے در قفا شمرہ
 ہر چند دل فریب و درد خوش کند عدوست
 در پیش روے خلق بجا جاوہر ہند از آنکہ
 مادا ہر آنچہ از بد و نیک است رو بروست
 خارے بطعنہ گفت چہ حاصل ز بود نیک
 خستد بدگل کہ ہر چہ مراہست رنگ بوست
 ہوں شانہ عیب خلق مکن مو بہ مو عیاں

در پشت سر ہند کے را کہ عیب چوست
 زانکس کہ نام خلق بگفتار زشت گفت
 دوری گزین کہ از ہمہ بزنام تو ہم اوست
 زانگشت از دامن تقوی سید گمن
 این جامہ چوں دریدہ نہ شایستہ رفوست
 از مردستان ریا کار خوشتر است
 دشنام دشمنی کہ چو آئینہ راستگوست
 پروین شخت زیور یاران صمیمت است
 بائے نیازموردہ کے را مدار دوست

مطایبہ فلسفی

بے پیچیدہ گفت این چہ کسوست	علا سے وقت پختن آزمائشے
زانکہ چوں سن زیادہ چوں تو بچوست	باش خندیدہ گفت عنبرہ مشو
چہ تفادیت کہ ماش یا عدستے ست	ہر چہ را می پزند خواہد پخت
گیرم اندر میانہ پیش و پسے ست	ہمہ را یک رہ است اندر پیش
تو گماں می کنی کہ خار و خنستے ست	جز تو دور دیگر ہر چہ ریختہ اند
جست دخیز تو بسر ملتے ست	زحمت من برائے مقصودیت
ہر کسے در محیط خویش کے ست	کار کہ ہر کہ ہست محترم است

فرصت از دست میرود ہستدار
 عمر جوان کاروان ہے جسے ست
 ہر پرے راہو اسے پرواز نیست
 گھر پر بازو گر پر سے ست
 جز حقیقت ہر آنچہ مچی گوئیم
 اسے دھوئے و باز مچی ہو ست، است
 چہ تو ان کرد اندریں دریا
 دست و پامیز نیم تانے است
 نہ ترا ہر فرادہ سیرے است
 نہ مرا بر غلامس دسترسے است
 ہمہ را بار بپہنند بہ پشت
 کس نہ ہر سہ کہ تارہ پائے است
 گر کہ ظاہر یا نہ کنشک
 نہ ہنر مزد داسے گفتے است

اشکایم

روزے گذشت پاوشے از گزر گے
 فریاد شوق بر سر ہر کوسے و بام نداشت
 پسید از آن میانہ کے کوہک یتیم
 کیں تہا بنساک چیت کہ ہر تاج پادشاہت
 آن یک جواب داد چہ دانیم ما کہ چیت
 پیدا است این قدر کہ متاع گراں بہا ست
 نزدیک رفت ہرزے کوثر پشت و گفت
 کیں اشک دیدہ سن و خون دل شماست

مارا برخت و چوب شہانے فریفتہ است
 این گرگ ساہا است کہ با گلہ آشناست
 آن پارسا کہ دو خرد و اسب رہزن است
 و آن بادشا کہ مال رعیت خورد گداست
 یہ قطرہ سہرنگ پتیاں نظر ارہ کن
 تا بنگری کہ روشنی گوہر از کجا است
 چہ دین بچرواں سخن نہ ہستی چہ سود
 و آسپناں کے کہ نہ سجد ز حرف است

میرزا ابوالکاسم خاں لہورد اوڈ

ستتینز

ہر نیمہ ز خواب وقت تنگ است
 ہشتاب کہ روز رزم و جنگ است
 ہل شیشے بگوشہ شیر
 ہشتاب کہ ہر سمت رسی دیر
 از گیوے پار بند مندر
 اے سست نہ ہو سکہ درنگ است
 ہر نیمہ ز خواب وقت تنگ است

بشتاب که روز رزم و جنگ است
 تا چند زبان ز ظلم بسته ، ز آزادی خویش دست شسته
 نو مید بگوشه ای نشسته ، گر چشم نه کور و پیک تنگ است
 بر خیز ز خواب وقت تنگ است
 بشتاب که روز رزم و جنگ است

تا چند خروش و آه و زاری ، زین پس نه سزا است بردباری
 زین پیش نه در خور است خواری ، فرمای برون از دوس تنگ است
 بر خیز ز خواب وقت تنگ است
 بشتاب که روز رزم و جنگ است

تا دوس به ملک جاگزینند ، تا جغد بگلمات نشینند
 تا دشمن کیفرش نه بینند ، خود شهید بجام ما شرننگ است
 بر خیز ز خواب وقت تنگ است
 بشتاب که روز رزم و جنگ است

خوش آن باشد که تیغ آذیم ، اندر پیکار سر فرازیم
 شمشیر ز خون سرنخ سازیم ، چندیست که تیغ زیر تنگ است
 بر خیز ز خواب وقت تنگ است
 بشتاب که روز رزم و جنگ است

از بهر وطن بجا بکشیم ، در رزم بان پیل جوشیم
 چون شیر دژم بهم خروشیم ، گو دشمن از دور پلنگ است

بخت سبز خواب وقت تنگ است
 بشتاب که روز رزم و جنگ است
 گر دور شود ز جسد ما سر افستد در خاک تیر و پیکر
 ز مہمیم ز جنگ تنگت و فسر تا در ترکش کیے زندگ است
 بخت سبز خواب وقت تنگ است
 بشتاب کہ روز رزم و جنگ است
 المال ز بے ستیزہ بر خاست دریا و دریا سبب آہ است
 از زور حریف ز شستجو کا است زوہم و ہر اس در فرنگ است
 بخت سبز خواب وقت تنگ است
 بشتاب کہ روز رزم و جنگ است
 شد تیرہ چو خاک چرخ میسما از دورہ توپ کوہ فرس
 شد بگر رفت و رفت و دریا از پرت و ز نون نہیں غلنگ است
 بخت سبز خواب وقت تنگ است
 بشتاب کہ روز رزم و جنگ است
 شمشیر پلاں دریں تنگا پو بہر چو گوں بوکائی ہا گوہ
 لہر دول شہر از مہیا ہو ہشتاد کہ روز رزم و جنگ است
 بخت سبز خواب وقت تنگ است
 بشتاب کہ روز رزم و جنگ است

پیلے

اسے گروہ عشق بازاں پیلے
 شد گرفتار ستم مام وطن
 خمین اسید از بیدار و بخت
 بگسلاں اسے مرد بند بندگی
 نیست مرد کار داد گیر و وار
 ہر کہ داد سہڑ کئے دلبر است
 گریہ و بار تیر از چہت راست
 اسے خوش آن مرد کہ بڑا لے ار
 تو پل نہ ہر سو ہی غر و چو ہمد
 غلط اندر رنگہ در خون خویش
 بیش ازیں پسند رنگ نوشتن
 یاد آہ از دار یوشن ارد شہر
 انجدر زین و نو از این ننگ و غار
 خانہ ما گشتہ آن دیو زشت
 کہ شود امر دزد دشمن کا سیاب
 پو و طہودت بر روز بچہ سدا

اسے ہوا ادا ان اپراں پیلے
 رحم بر دے اسے جواناں پیلے
 آرمی از نو دانہ افشاں پیلے
 پاکش از چاد زنداں پیلے
 بسم از این تمس از آں پیلے
 داد اندر کف سرو جاں پیلے
 رو نگر دانہ زمیہ اں پیلے
 جاں سپرد ایران گویاں پیلے
 تیر از ہر گو شہ پراں پیلے
 نو جواناں صد ہزاراں پیلے
 زندہ کن نام نیاگاں پیلے
 تاں ہمایوں روزگاراں پیلے
 مرگ بہ زیں روزگاراں پیلے
 عرض ما اند آن غولال پیلے
 روز ما پد پیاں پیلے
 بند با آن خیل دیواں پیلے

شیر شو از گلہ رو بہ مترس
گر قومی از پشت گردا بیلے

اندرز

جام سے دلہ ار گزارید گذارید
ناید سخن صلح و سلامت ز کس امروز
جنگ است و از آفت زہد غلغلہ توپ
وزم آمد و جوش آمد و شد مویسم کبیر
حالا کث و نرم سوے ہم آواز شایید
نگ زندگی خرس سیه کام سر آمد
تا بویست و کفن زود بیارید بیارید
ما کالبت خرس بگور سے مسپارید
از لاشہ و سے دست مدارید مدارید
پوشید صلح پیر بیارید بیارید
از توپ سخن گوش بردارید مدارید
پس بند گردنمایہ شمارید شمارید
شمشیر شمر ریاد بو آید بر آید
دل رو بخداوند سپارید سپارید
تا بویست و کفن زود بیارید بیارید

بیادام و باب

تیکمہ برزندگانی ہوا نیست
چوں جنابے نشستہ برائیم
چرخ را رسم مهر و وفا نیست
اعتماد سے بد و وفا نیست

کاروانے زمانہ وقت انہیں
 پس عزیزاں زمانہ دور گذشتہ
 خانہ سنے کہ سشد خالی از نام
 دودمان کہ تھی ماند از باب
 کس نماید و است و ما ہم نہانیم
 چو در حزن یکتا نفسیست است
 جز بہا تم دلش آشنا نیست

دگر سخنوں خاں افشا

دو ماہیچ

دو ماہیچم آدرد دیو بند روز سے
 کہ لہا بصد گوہر اندوہ و محنت
 سیکرہ بصد ناز با نازینے
 ہوئیدم و ہر دو رو اس شکر گفتم
 نمازم کیے را بہا لہے مہر سے
 پر کند عطر سے و شور سے و شوق سے
 یک از بوستان دیک از دستا نم
 پروردہ در بوستان باغبانم
 فرستاد آن دلبر ہمہ با نم
 کیے با دل خوئیے باز با نم
 بیٹے یا اگر خستہم بہر چو جانم
 کیے در دشا تم کیے در روا نم

کے راجہ جو ہم نہ در دست گیرم
یہ گئے برا ز شہسوتے کہ دارم پولیش
میان دو تاج تہنگ ہر سب
کہ ایک نازون است ہم رنگ ہم
چہ پوسیدیم احوال ہر یک زان دو
بیا سنج چسبیں گفت نامنج اول
دگر گفت من نیز آیم زیبستاں
مرا چیدہ ناما نجاسے دستے کہ دانی
فرستادہ دست آل دستا نم

زادع

پایندہ باش زادع بد بخت رنجبیر
اسے آل کہ زندگانی مادر بقاے تست
بد بخت خواند مست بختا عذر من پذیر
خوش بخت زبیر سایہ پھول ہما سے تست
در نزد خلق اگر چہ گداہی و بیسوا
در چشم من تو شاہی سلطان گے تست
یک دانہ زید دست تو صد دانہ می شود

ہر شاخہ اسے کہ روید از آں از دھلے تست
 دانی کہ خوشہ از چہ سرفرنگندہ بر زمین
 شکر تو می گذرد و اندر شتا سے تست
 از قحط و از غلامت شود کار خست تنگ
 ہا مشکلات در کف شکست سے تست
 نیکی بخلق می کن و امید دار باش
 فردا سے رستخیز بر نیکی سے تست
 گو مردم از رضا سے تو غافل شستہ اند
 خوشنودی و رضا خدا اور رضا سے تست
 جان خصیہ من نہ بود لائق نشا
 در نہ ز رو سے صدق و اہدات سے تست

شب ممتاز کو ہمارا البرز

فرزندہ سے گسترده خرمن چراغ سہ بران طاق است آدن مہ تابان بان "یر تو مشکن" درخشندہ و بے چون ک سوزن چراغے ہا مثل کش نیست روشن	فہے از نور سہ چون روز روشن تو گفتی آسمان طاقے بلند است دیا، مند اقیانوس آدم ہمہ سیارگان بر گرد آں ماہ نژد ولا غر و پشیمان و بیسزنگ
--	--

ثوابت چون ہزاراں شمع کم نور
نیارم وصف آن شب کرد زین پیشتر
منوچہری اگر می بود میگفت
چنان فرخندہ شب را اگر ببینی
بیاید دیدن آن شب را کہ گویند
کہ خدا بہ فروزمی روز روشن
فصاحت را بود حد سے معین
زبان من بود در وصفش الکن
ہم نامی شومی دیوانہ چوں من
شہیدین کے بود مانند دیدن

مرا بیرون زنی در پاسے البسہ
گزیدم بر سبتیغ کو ہمارے
ندام کوہ را ایشب چه حال است
خودشان است و گریان است بخندہ
برقص آمد در آنجا کلمک بی جاں
در آن مہتاب شب بر یاد ایراں
کتار چشمہ سارے بود مسکن
چو کسے بر سر شے کشمین
کہ اشک از دیدہ اش ریزد بل من
گے شادی نماید گاہ شیون
مرا ز ایندہ شد طبع ستردن
شدم بر صفحہ کاغذ ستردن

بگاہے کردم از بالا سپاس
شدم نو مید و در نو میدی خویش
گذشتہ درس امید سے بمن او
شدم گوئی بخواب اندر کہ دیدم
زور پاسے خور تا بکسر عمان
زیک سو بستہ دیدم سد کارون
وطن را دیدم اندر چه خوب ستردن
مرا آمد بدل یاد "تہمتن"
بریدم در کراں آئندہ روشن
کشیدہ سر بسر خطا سے آہن
زمرز ہند تا سرمد آہن
ز دیگر سو سے بس کا ویدہ آہن

چو از اندیشہ نختہ باز گشتم ^{۵۶} نگاہے دیگر فنگذیم بمبہن
 بطلسہ اس اندروں کرد و منگچاہ
 بریدم گونے بر نیاسے گلشن

دکتر رضا زاہد شفق

بیاد پر دم

بکوناصح مدہ پندم، گزشت از کار کار من
 حدیث عشق کو تہ کن کہ رفت از دست یار من
 بروزی کسی ہمسایہ من سنا یہ من بود
 ولے آنم نہ دار و طاقت شبہائے تار من
 خرد گوید تواناں مرد بایہ زندہ دل گردد
 در یغاد دل ببود از من عنان اخت یار من
 خواب کو دکی قدر صباوت و اندانستم
 کنوں بیستم کہ خوابے پودہ خوشتر روزگار من
 بکاخ غم چو مرغ تیر خورده آستشیاں جستم
 قفاں کرو آستشیاں از نالہ با سے بیشمار من

بہارِ عمرِ یامِ جوانی بود صدافسوس
 گلے نشگفتہ پامال خزاں شد نو بہارِ من
 کتابِ عمرِ شرحِ جانگزی با سے من و دل شد
 گئے من درفشہ دل گئے دل درفشہ من
 کیوں گننام و بچو دزلیستن خواہم کہ نہاں شد
 بہ زہرِ خاکِ یارِ نامِ بخش نامدارِ من
 بیدارِ وصل تو بر کشورِ بیگانہ خو کر دم
 با امیدِ رختِ یارِ صبورِ ہی شد شعارِ من
 دے وارستہ از امیدِ دیدارت اگر بودم
 گرفتارِ غم و درِ جسمِ نماید کہ دگارِ من
 بروز ہجر تو دل با قسارِ وصلِ خوش کر دم
 چہ بہرِ پیاں شد مافوس بومن قرارِ من
 نہ بے مہری شاعر تو، نہ غفلتِ پیشین بود
 ندانم ظلمِ تقدیر است یا ظلمِ دیارِ من
 دلا رفتی و در ہجر تو دلدارِ ہی انداں جویم
 کہ بہرِ عشقِ رفت و میرود دار و ندادارِ من
 صبا گر از وفار و دے سمرخاکش گذر کردی
 بنہ بہرِ خدا برگ گلے رو سے نگارِ من
 ہمیں پروردگارِ من دل مادرِ بدست تو ست

دل مادر بدست تو همسین پروردگار من
 الهی آتش عشقت فروزاں تر شود هر روز
 ز عشقت برنگردم گر بسوزد پودقمار من

بیاد بر اوم

تو که جانکاچه دل آناه تیری است شب تار
 دل دیوانه ما بین بدل شب بیدار
 پرسم از دهر کجا چند مرینه بر کبده
 دهر بی عاقله گوید بر ارات ز نهار
 این دل تنگ گشت چنین رنگ شمار
 من بیچاره و چار غم زخم سه و چهار
 ره بیخانه روم با که به بندم ز تار
 یا که از بی طریقت بکنم استغفار
 تا مگر رفع شود پرده ز روئے اسرار
 گشته امروز خدا یا از چه شسته گل خوار
 نوزاد عمر جوانی نشده به نوجو روار
 این چه پیاں شکنی بود دلا این صحرار
 هر دو یوریم ہی بمقدم و هم اسرار

روزناتار و دل آزار شد اندر غم یار
 مردم و مورود و دیو شب آسایند
 پرسم از چرخ که تا چند بسوزد و محو شد
 چرخ بیدل کند از دور اشارت که خوش
 بشک غم دیدم گشت بنم گوش بزنگ
 شش شد رنجت مرا مهره تقدیر گرفت
 سوسه ویرانه شوم یا که پے بر من خاں
 یا که داروے شفا مسلت از بیخ بکنم
 تا مگر باز نمایند معمارے جہاں
 آن گل چہرہ که با خاطر خداں دیدم
 آه اے یار که رفتی تو چنین ناسنگام
 گرت با من دیوانه نمودی پیاں
 یا و باد آمله مرا با تو چه همه روی بود

کورس ملک بکچوں تو رفتی صادق
 شدہ در کشور مار ستم صد آفت تیرک
 از چه این گونه مرا ترک نمودی بکس
 یاد ایام صباوت که چه خوش بودی بود
 یاد ایام سرور و شغف نوردی
 آو بودیم چساک بے خبر زبانی چرخ
 بلبل افسانہ بھی خواند چه خوش دربتاں
 و چه زیبا پر و خوش رنگ بدایں پروانہ
 شاید ایس آتش غم از اثر آہش بود
 یاد باد آنکہ بد از شورہ جوانی مارا
 غم بیجاری و شادی اقبال وطن
 آہ از آنروز کہ شد مام وطن خوار و پریش
 سر مردان مہر پرورد ایراں گردید
 بس خردی گشت بہ ایراں ستم گوناگون
 چه گویم ز شکست و غم بیچارہ و بد
 از سر گفتن این قصہ جا نکلن بگذر
 آو و افسوس ندانم بکہ میسگویم راز
 دل خوش باور خود باختہ در رسید امید
 بس کن آگشده دل انہمہ نریشہ خام

تا کہ بیباک کنم در دل خود اظہار
 شدہ دہانہ از ہر و محبت بیزار
 و زچہ اسکے یاد مرا ترک نمودی بے یار
 یاد مارا ہوس بازی طفلانہ شعار
 سحر باد بہار و اثر باد بہار
 پیچ نہ سندانہ لیشہ ز جوح خندار
 می غنودیم جو پروانہ چہ خوش در گلزار
 کہ بر آتشکدہ گلبرگ نمودیم شکار
 کہ گرفتہ است کنوں خرمین عمر من زار
 سر از اندیشہ آزادی ایراں سرشار
 بود مارا ہوس و شغلہ لیل و نہار
 ز پر پاسے ستم دشمن شوم غدار
 ہفت کینہ سوزینہ سہر بازہ تزار
 کشتہ گشتند عزیزان وطن بر سزار
 چہ کنم قصہ زینچ و سخن ما در تزار
 شرح این حادثہ شوم بہر س و بگذار
 من کہ از یاز بجز خاک نہ بینم آثار
 نیز نہ چرخ بدور سر خود چوں بر کار
 آنولے خوش شدہ دست از من بیچارہ بار

این جهان گذرانرا نمود پیمبر انکار
 مار گیتی هم مرگ جوانان بسیار
 کس نیست در این گلشن یک گل بخار
 اگر تیر این فلک پیر تو بازی مشمار
 غور زین بجز رسیدن نتوانم پنداره
 پوشش و جان و خورشید خاک نگر در پنداره
 نغمه بتار و سخن سنجی در بار یک انگار
 بر عشق گذشتن بخود و در روندار
 اثر نغمه جان است در انیمت و مار
 گر چه از دیر نهفتی شدی گرد و غبار
 در فراق تو بخود سیمه کنم عبود قمار
 تا بدان وصال تو رسم روز شمار
 یا که بر شاخه گل نوحه مرا پد چون بار
 میکنم یاد تو نام تو نمایم تکرار
 روش و راز روان تو کنم استخبار
 آں دل حسته و خون گشته زینج و بیمار
 غم اورا بدل خویش نمایم هموار
 باد همواره روان تو غرق انوار
 پس ازین نشه بود نشه دیگر ناچار

سنے این مایه غم و یاس و فراق روا
 پر پر پیر فلک دیدم ازین درد بیسه
 کس چنچیدہ است میں مزہ غم یک جوئے غم
 لاجرم زیر سہر گیتی گردا گردا رست
 کنہ این مسئلہ دارد نبودن کمر دین
 گر چه با خاک تری گشت تن پار عزیز
 ہر خوش گوئی اب خندہ جاں پروراد
 کرم و خوبی و نفاق و وفا و ہی صدق
 این زاد صادات وان است کہ جایہ است
 یسا تو سے بار و تو در تگشتی نابود
 پس ازین در غم زے تو شکلیا گردم
 روز ہامی تمام در غم و صلت و ایم
 نونگے در چمن دشت چور و پد تننا
 غم تہائی و عشق تو بود در دل من
 بر سر آب روان و سر گلشن چو رسم
 بیشتر انس ترا از دل مادر جویم
 ہر دو لدا رہی او پیشہ کنم ہموار
 بروا سے یاد کہ فردوس مکان باوا
 گر چه زین نشہ گذشتی و دل انما بردی

سید شرف الدین ابن ابی رشتی

شرح حال خود

تا نمانی گریه بر حال نسیم
 چند سے از بہر تماشای آدم
 ماورم از عمرت خیر البشیر
 ریخت شہد معرفت در کام من
 من شدم شہد شاہدہ در قزوین مہم
 ملک و مالم لاندہاد غصب با خورد
 ہستی بے چارہ باز بردہ اند
 در بدر گشتم ز اس تیلای فقر
 فتمم از قزوین بسجے کہ بلا
 معتکف بودم بعد وجد و شغف
 آدمم از کہ بلا سوے جسم
 جانب تبریز گشتم در اسپار
 ہیئت و جغرافیہ و ہندسہ

گوش کن شرحے ز احوال نسیم
 بندہ در قزوین بنیسا آدم
 بد مرا یک پسر نورانی پدہ
 اشرف الدین کہ ماور نام من
 رفت با ہم سوے جنات انیم
 در یہی خانہ امہد اس شیخ بردہ
 ز اہراں بس خانہ بارہ خوردہ اند
 من شدیم دیوانہ از غوغای فقر
 در جوانی با ہزاراں استلا
 مدئے در کہ بلا و در نجف
 بر سرم زد باز شور ملک جسم
 باز از قزوین بچشم شکبار
 پیش استاخواندم اندر مدسہ

جملہ راہک دورہ خواندم والسلام
 چونکہ شد مشروطہ این شهر و دیار
 عطر بخشیدم ز بولیش مغز را
 جنگ جن با لشکر ابلیس شد
 شد حیاط پارلمان بمباران
 "صویر اسرافیل"، بانجمے دگر
 در مجامع ہم دین ہا بستہ شد
 بار دیگر پارلساں مفتوح شد
 مردوزن ارواح بخشا شد نسیم
 حملہ ورہ گردید سوے ارض طوس
 شہرا بمباردہ و تسخیر شد
 غرق خون شد جملہ اقطاع فرنگ
 پادشاہ روس از تخت اہستاد
 نیکلاہ روسیہ شد بے کلاہ
 در ہزار و سی صد و سی پنج بود
 مادہ تاپیخ قحطی شد شروع (۱۳۳۶)
 باب رحمت شد برے خلق باز
 در فرنگستاں بساط ماتم است
 کس نمیداند فلان کار چیست

صرف و سخن و فقہ و تفسیر و کلام ،
 در ہزار و سی صد و بیست و چہار
 کردم ایجاد این نسیم نغز را
 چون بطهران پارلمان تالیس شد
 بعد چندے از تقاضاے زمان
 کشتہ گرد پند با خون و خاطر
 در ولایات انجمنہا بستہ شد
 سال عشکرہ (۱۳۲۴) انبساط روح شد
 باز در گیلاں ہویدا شد نسیم
 در ہزار و سی صد و سی شاہ روس
 سال غلبہ (۱۳۳۲) جنگ عالمگیر شد
 منتقل گردید اوضاع فرنگ
 آتش اندر جان بدیخت افتاد ،
 اندر محرم ملٹو یک داد خواہ ،
 قحطی سختی کہ صبر از دل ر بود ،
 در حساب ابجد می ہم بے دروغ
 در ہزار و سی صد و سی ہفت باز
 لیک دنیا باز در ہم بر ہم است
 صلح می خواہند لیکن صلح نیست

شرح آں قحطے و آں بےج و عذاب
با اشارہ درج شدہ در این کتاب

عاقبت ایران

میشود دنیا بکام اہل ایراں لے نسیم
آفتاب معرفت گرد و درختاں لے نسیم
از فضا لے لامکاں باد بہشتی میوزد
دشمن اسلام از حسرت ہی لب میگذرد
از سعادت و دوری گرد و ز سر باد سوسہ
کو دکاں مشغول تحصیل حساب و ہندسہ
مزروع بڑا آب دلہا آبپاری میشود
چشمہ ہائے علم در این خاک جاری میشود
ماوراں در تربیت مشہور دوراں میشوند
کو دکاں در مدرسہ با علم و عرفاں میشوند
بعد ازین بیگانگاں اندام حق گردن خویش
آب مینوشند در یک چشمہ با ہم گراں ویش
مرد ہا از قبر برتیزند با وجد و سرور
یعنی امر و راست بہر شہچیاں پدم ظہور

می نماید شادمانی ہر مسلمان لے نسیم
نور بار اہل میشود ایں شہر طہراں لے نسیم
بلبل قدس الہی بر سر گل می خیزد
پہن می گرد و بساط عیش و خیاں لے نسیم
میشود ایجاد در ہر کوچہ لے یک مدرسہ
نقشہ جغرافیاء در دست طفلان لے نسیم
شیخنا دق میکند ظالم فراری میشود
مرد و زن لذت برند از علم عرفاں لے نسیم
دختران از معرفت شیریں تراز جاں میشوند
میشود ہر کوچہ لے پرچور و علماں لے نسیم
یونیس اے بیچ مگر ہے تمی آید بہ پیش
میدہ روح القدس بر مرد ہا جاسلے نسیم
با کفن پردوں چند از مقبرہ اہل تہجد
رہستانی اوقند در سطح امکاں لے نسیم